

Kőváriné Ignáth Éva

A demokratikus béke koncepciója az új nemzetközi rendszerben

Bevezetés

A huszadik század vége a több mint negyven évig fennállt bipoláris világrend felbomlását hozta. A kilencvenes években két nagy folyamat vált meghatározóvá, a globalizáció és a demokratizálódás. A globalizáció legszembetűnőbb formában a gazdasági téren formálódott ki. Ennek részeit alkotják többek között a pénzügyi piacok világméretűvé válása, a transznacionális, illetve multinacionális vállalatok terjeszkedése, a gyorsuló információáramlás, valamint a négy szabadság egyre akadálytalanabb áramlása. Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan a fragmentáció, integráció, fokozódó interdependencia s a lokalizáció is jelen vannak a nemzetközi rendszerben. Az új folyamatok a biztonság fogalmának újraértelmezéséhez is elvezetett. A humanitárius biztonság már a hetvenes évektől egy új dimenzió lett, de a kilencvenes években nagy hangsúlyt kapott a migráció, mint biztonsági kockázat, a nemzetközi bűnözés terjedése, a proliferáció, és a környezetvédelmi kockázatokat is figyelembe vették.

Az 1989-es események, a volt szocialista országok demokratizálódási folyamatai, s eleve a demokratikus út választása a kommunista berendezkedés után optimizmussal töltötte el a nyugati országokat, politikusokat. A Szovjetunió felbomlása 1991-ben, s az, hogy a korábbi nagy ellenfél is a demokratikus berendezkedés normáinak átvétele mellett tette le voksát, tovább fokozta az euforikus hangulatot. A demokratizálódás folyamata egy olyan politikaelméleti nézet felé fordította a szakemberek figyelmét, amely a hidegháború vége előtt már felbukkant, ám csak a szocialista blokk felbomlásával vált hangsúlyossá, ez, pedig a demokratikus béke koncepciója volt. Az Immanuel Kant filozófiai munkásságához visszanyúló gondolkör az örök béke megteremtődésének lehetőségét a demokratizálódásban, a demokráciák – mégpedig liberális demokráciák – minél szélesebb körű elterjedésében látja. Mai világunkban az afganisztáni, majd az iraki háború, ugyanakkor a demokrácia terjesztésére irányuló amerikai külpolitika veti fel a koncepció megújulásának, új kutatási halmazokra való kiterjedésének kérdését. Jelen írásban a szerző a kanti koncepció rövid felvázolását követően a nyolcvanas évektől kialakult elméleti irányzat főbb jellemzőit igyekszik bemutatni, kitérve a kritikákra is.

A kanti koncepció

Immanuel Kant, a 18. század nagy filozófusa három művében foglalkozott a nemzetközi renddel, rendszerrel. Ezek a művek az „Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről”, „Az erkölcsök metafizikája” és „Az örök béke” voltak

Kant „Az örök béke”¹ című művét egy olyan időszakban írta, amikor Európát sorozatos háborúk gyötörték, s bebizonyosodott, hogy a békekötések sem hoznak konfliktus nélküli állapotot. A filozófust művének megírására közvetlenül az 1795-ben aláírt baseli béke indította egyes források szerint. Ez a békeszerződés Poroszország és Franciaország között

¹ Az örök béke kérdésével nem kizárólag Kant foglalkozott a 16-17. században. Székács György írja Kant Az örök béke című művéhez írt bevezetésében, hogy az első örök békével foglalkozó értekezést a francia Sully dolgozta ki a 16. században. Az utrechti béke aláírását követően, 1713-ban Saint Pierre abbé írt egy tervezetet hasonló témában. Erről a gondolkorról értekezett még Rousseau, Voltaire, Leibniz is.

kötött, de titkos záradéka Poroszország számára bizonyos területi "kompenzációt" helyezett kilátásba, s ez a békekötés komolyságát megkérdőjelezte.

Kant Az örök béke című műve arra keresi a választ, hogy mit kell tennie az államoknak ahhoz, hogy a természetes állapotból, vagyis a hobbesi ember embernek farkasa viszonyokból, az anarchiából kiléphessenek. A filozófus írásában utal arra, hogy az államok között a háború a természetes állapot, a béke időleges, a hosszan tartó békét, pedig meg kell teremteni, magától nem jön létre. A mű első szakaszát adó „cikkelyek” olyan alapvetéseket tartalmaznak, amelyekben Kant a háború okainak elkerülését látta. Ilyen például a valódi, titkos záradék nélküli békeszerződések létrehozása, belügyekbe való be nem avatkozás, zsoldos hadseregek megszüntetése, vagy a túlzott mértékű államadósság felhalmozása (Kant, 1943:18-24).

Mindezek után tér át Kant a béke három „definitív cikkére”, amelyek a tartós béke zálogai lehetnek, azonban ezeknek a cikkeknek egyszerre kell teljesülnie azért, hogy a „békeszövetség” megvalósítható legyen. Az első a feltételek között az államokon belüli polgári alkotmány léte, és a köztársasági berendezkedés. Demokrácián Kant olyan nem despotikus kormányzati formát ért, amelyre igaz a törvényhozó és végrehajtó hatalom szétválasztása és ahol a szuverén olyan törvényhalmaz alapján gyakorolja a hatalmát, amelyhez az állampolgárok hozzájárultak. A republikánus alkotmány pedig, az állam olyan jogi formája, amely három pillérre épül: a társadalom minden tagjának szabadsága; egy közös törvényhozó hatalomtól való függés; állampolgárok egyenlősége (Negretto, 1993:507). Ezek a feltételek kizárják a despotizmus létét, amelyben lehetséges az, hogy, ahogyan Kant fogalmaz: „mindenki egy felett, és következésképp egy ellen határoz” (Kant, 1943:34).

Miképpen kerülheti el a háborút egy köztársasági berendezkedésű állam? A filozófus gondolatmenete szerint a köztársaságokban az állampolgárok beleegyezése szükséges ahhoz, hogy háborút indítson egy másik állam ellen. Ugyanakkor a polgárok azok, akik a háború anyagi terheit és a személyes áldozatokat viselik, valamint a helyreállítás költségeit. Ilyen körülmények között a köztársaság polgárai nem biztos, hogy vállalják a háborúskodást.

A második definitív cikk az államok föderációját (a jellemzőket tekintve inkább konföderális jelleget tükröző közösséget) említi, illetve egy népszövetség létrejöttét, amely az összes háborúnak véget vetne. Járható útnak tekinti Kant a békeszövetség létrehozását, amely egy olyan szerződés lenne, ami véget vet a természetes állapotnak. A felvázolt szövetség nem rendelkezne államhatalommal, nem is törekedne erre, ugyanakkor a szövetség államai sem kell, hogy kötelező erejű törvényeknek vessék alá magukat. Inspiráló erőnek tekintené azt a filozófus, ha egy tekintélyes állam alakulna köztársasággá, és vonzaná maga köré a többi államot (Kant, 1943:26-39).

Kant az örök béke harmadik definitív cikkelyeként a világjog, kozmopolita jog kialakulását, érvényesülését említi, s utal a kereskedelem szabadságára is. Leírja, hogy a békére az egyik legjobb ösztönző a kereskedelem, a haszon, amit az egyének, államok nyernek belőle, s ami leginkább békés környezetben zavartalan (Kant, 1943:54).

A második cikkre visszatérve, az nem fogalmaz világosan az államok együttműködéséről, a leírt föderatív berendezkedés sem ad konkrét garanciákat arra, hogy a természetes állapot léte valóban kizárható. Az államok nem adják fel szuverenitásuk legkisebb hányadát sem, s nem fogadnak el egy felettük álló törvényhozó hatalmat, amely adott esetben a köztük lévő kapcsolatok jogát lefektetné, és vigyázná annak betartását. A filozófus a világszövetség létrejöttének elvetését azzal indokolja, hogy az akár egy olyan állammá alakulhat, amely a tagjai fölé kerekedik. Egy ilyen erős szövetség despotikus (kikényszerített) békét hozhat, amelyet csak katonai erővel lehet érvényesíteni, s amely az agresszor erők ellen fellép, megteremtve ezzel a jövőbeni háborúk alapját, s az agresszor elleni közös védelem újra visszaállítaná az igazságos háború doktrínáját (Negretto, 1993:509).

Összefoglalva, Kant az államok közötti tartós állapotot három feltétel együttes teljesülése után látja lehetségesnek: a köztársasági berendezkedés, az államok (kon)föderációja, békeszövetsége, s a kozmopolita jog. Ugyanakkor nem veti el a hadseregek létét, amelyekkel az agresszor, nem republikánus államok ellen fel lehet lépni, utalva ezzel arra, hogy a béke állapota csak a köztársasági berendezkedésű államok között áll fenn, akik háborúzhatnak nem republikánus államokkal. A békére Kant konkrét garanciákat nem ad, ám az azt előmozdító erők között említi az emberi morált, valamint a „kereskedőszellemet”. A leírásból kitűnik, hogy a béke állapota nem a természetes állapot az államok közötti kapcsolatokban, annak eléréseért, mint ahogyan az már szerepelt, tettek szükségesek.

A demokratikus béke koncepciója

„A liberális, demokratikus köztársaságok úgy tűnik, nem bocsátkoznak harcba egymással” (Doyle, 1996:364), írta Michael M. Doyle. Doyle volt az, aki az 1983-ban megjelent két cikkével egy azóta is tartó elméleti vitát indított el. A kanti elméleti alapokra építkezve, Doyle a demokratikus békéről értekezett, amely – leírása szerint – a demokráciák közötti békét jelenti, s amely talán megvalósíthatja a kanti „örök békét”. Megfigyelése szerint a demokratikus berendezkedésű országok ritkábban lépnek háborúba egymással, míg az úgynevezett „demokratikus zónán” kívül az összecsapások gyakoriak.

Doyle cikkét megelőzően az amerikai politikai életből is egy kampány indult ki a demokrácia elterjesztésére. Ronald Reagan 1982. júniusában, a brit parlamentben elhangzott beszédében úgy fogalmazott, hogy azok a kormányok, amelyek az egyén szabadságának tiszteletén alapulnak, külpolitikájukban önuralmat mutatnak és békés szándékkal lépnek fel. Ezzel párhuzamosan egy szabadságért folyó „keresztes hadjáratot” hirdetett meg (Doyle, 1996/b:263).

Az elméleti vita kezdete után, 1990-ben George Bush is követte ezt az irányvonalat, s 1990. október 1-jén, az ENSZ Közgyűlése előtt tartott beszédében kijelentette, hogy a demokráciáért, az emberi jogokért való igény mindenütt újjászületett. Az elnök egy későbbi beszédében utalt arra, hogy a demokrácia virágzása, terjedése a nemzetközi együttműködés egy újabb áttörését jelentheti (Doyle, 1995:88).

A kilencvenes években demokratikus béke koncepciójának fontosságának növekedésére engedett utalni, az, hogy Bill Clinton a demokratizálódást (amely a demokratikus béke gondolatának fontos része) a külpolitikája harmadik pilléréként emlegette. 1994-ben az Egyesült Államok elnöke Az Unió helyzetéről tartott beszédében kijelentette, "a demokráciák nem támadják meg egymást" (Owen, 1996:116). Kifejtette, hogy az Egyesült Államok számára a legjobb stratégia ahhoz, hogy biztonságát elősegítse, és tartós békét építsen ki az az, hogy támogassa a demokrácia elterjedését a világban (Owen, 1996:116). Utóda, George W. Bush 2004-ben kijelentette: „Az ok, amiért én erőteljesen támogatom a demokráciát az, hogy a demokráciák nem viselnek háborút egymás ellen. Ennek oka pedig az, hogy a legtöbb társadalom nem szereti a háborút és megérti, hogy mit jelent háborúskodni. ... Erősen hiszek abban, hogy a demokráciák a békét mozdítják elő” (Blair, 2004). 2005-ben, beiktatási beszédében Bush elnök megerősítette a demokrácia terjesztésébe vetett hitét: „Az Egyesült Államok politikája, hogy megkeresse és támogassa minden államban és kultúrában a demokratikus mozgalmak és intézmények fejlődését, azzal a végső céllal, hogy megszüntesse világunkban a zsarnokságot” (Rice, 2005). Az Európai Unió közös kül-, biztonság- és védelempolitikájának palettáján is megjelent a koncepcióra való utalás. 2003. júniusában, Thessalonikiben, Javier Solana, az EU Kül- és Biztonságpolitikai Főképviseletje, az EU Tanácsának főtitkára terjesztette be „Egy biztonságos Európa egy jobb világban” címmel az unió biztonsági stratégiáját, amelyet az Európai Tanács ugyanazon év decemberében elfogadott. Ebben a biztonság zónájának kiterjesztése mint cél megfogalmazódik, amely alatt

a dokumentum a jól kormányzott országok számának növekedését érti az EU szomszédságában. Később a stratégia így fogalmaz: „A nemzetközi társadalom minősége attól függ, hogy milyenek az alapját adó kormányok. Biztonságunk legjobb védelmét egy olyan világ létrejötte jelenti, amely jól kormányzott demokratikus államokból épül fel. A jó kormányzás elterjedése, a korrupció és a hatalommal való visszaélés kezelése, a jog uralmának és az emberi jogok védelmének biztosítása a legjobb módja a nemzetközi rend megszilárdításának” (Solana, 2003).

Tulajdonképpen milyen alapokra épül a demokratikus béke? Kant Az örök béke című művében a definitív cikkek között nem a demokráciák, hanem a köztársaságok közötti békét tartja elképzelhetőnek, a demokratikus uralmat, a népuralmat nem tartotta jónak. Ugyanakkor a mai demokráciák és a kanti köztársasági elvek között megvan a hasonlóság. A mai demokratikus berendezkedésű országokban érvényesül a magántulajdon tisztelete, a törvény előtti egyenlőség, a szólásszabadság, valamint az általános választójog és a választhatóság joga. Emellett megvalósul a törvényhozó és a végrehajtó hatalom elkülönülése. Doyle szerint ezek a faktorok a háborúellenes álláspont alapját adják (Doyle, 1995:92).

Milyen okokkal magyarázható, hogy a demokratikus berendezkedésű államok nem háborúznak egymással? Christopher Layne cikkében (Layne, 1994:8-9) egyrészt az intézményi gátló tényezőkre utal, másrészt, pedig a demokratikus normákra és a demokratikus kultúrára. Az intézményi gátló tényezők közé sorolható, hogy a demokratikus berendezkedésű országok kormányai elszámolással tartoznak az állampolgárok felé, hiszen az állampolgárok fizetik meg a háború árát – mind pénzben, mind emberéletben. Ezért nem valószínű, hogy olyan pártokat támogathatnának, amelyek háborúra éhesek (Zacher-Matthew, 1995:123). Ugyanakkor, amennyiben az adott kormány népszerűtlen intézkedéseket tesz, az állampolgároknak lehetőségük van annak leváltására. Másrészt, egy demokráciában a háborús kockázatot rejtő külpolitika alakítását nyilvános vitára bocsátják, nem, pedig zárt ajtók mögött döntenek róla, így a népszerűség és a politikaformálók is érzékenyebbek a háború árára. A nyitottság jellemzője is fontos a 21. században, hiszen a nyíltabb külpolitika csökkentette annak valószínűségét, hogy az adott ország lépéseit, szándékait tévesen ítélik meg – kisebb teret adva a téves percepciók kialakulásának.²

A demokratikus normák és demokratikus kultúra magyarázat szerint, a demokratikus berendezkedésű országok az államon belüli békés konfliktusmegoldás technikáját (vita, szavazás, bírói döntés) a külpolitika síkján is alkalmazni kívánják (Layne, 1994:8-9).³ Externalizálni próbálják a politikai versenyt, a kompromisszum és a hatalomátadás békés módjának is normáit, így amikor két demokratikus állam konfrontálódik a nemzetközi porondon, a demokratikus normákból merítve kerülnek el a háborút (Mishra, 2006).

² Hiba lenne megfeledezni a gazdasági oldalról – már csak azért is, mert a demokratikus béke elméletének egyik fontos pillére az interdependencia, amely a gazdasági életben kiemelkedő szerepet játszik. A kormányoknak hatalmuk legitimizálásához szükségszerű a gazdasági téren elért siker. Ez olyan külpolitika folytatását eredményezheti, amely a kollektív biztonságpolitika irányában mozdítja az államot, valamint a kölcsönösen előnyös kereskedelmet célozza meg (Zacher-Matthew, 1995:123-130). Bruce Russett is (Russett, 1993:28) megerősítette, hogy a jólét segíti a béke megtartását. Ennek indoklásaként leírja, hogy a gazdaságilag fejlett, politikailag stabil országok esetében, egy olyan háború költség-haszon hányadosa, amely az adott állam közelében, vagy közvetlenül szomszédságában zajlik, nagyon magas. Veszélyezteteti a kereskedelmi kapcsolatokat, zavarhatja a gazdasági fejlődést.

³ Fontos azonban megjegyezni, hogy Layne cikkében kiemeli, hogy a demokratikus béke elmélete nem állítja azt, hogy a demokráciák általában kevésbé lennének háború ellenesek, mint a nem demokratikus államok. Az elmélet két fontos dolgot állít: az egyik, hogy a demokráciák sohasem (vagy ritkán) háborúznak más demokráciákkal; a másik, hogy amikor a demokráciák konfliktusba kerülnek egymással, csak nagyon ritkán fenyegetőznek fegyverek használatával, mert úgy tartják, ez illegitim.

Ugyanakkor a háború veszélye megmaradt a demokratikus és a nem demokratikus államok kapcsolataiban (Doyle, 1995:92). Doyle szerint, a nem demokratikus államokkal való külkapcsolatok esetén a képviselői demokrácia a többség félelmeit testesítheti meg, amelyek között szerepel az is, hogy a nem liberális állam elnyomja az állampolgárokat. Amennyiben az állam saját polgárait elnyomja, más országok polgáraival is megteheti ezt, s ez az a gyanú, amely a két eltérő berendezkedésű állam közötti kapcsolatokat sebezhetővé teszi. Itt hozzá kell tenni, hogy a demokratikus béke elméletének két fő ága alakult ki a kilencvenes években, a nemzetközi konfliktusok szélesebb mezejére áthelyezve az elméletet. Az elmélet egyik ága szerint a demokráciák általában békésebben viselkednek minden állammal kapcsolatban a nemzetközi porondon (*monadic DPT*); a másik ág szerint a demokratikus berendezkedésű államok egymással szemben békés kapcsolatot építenek ki, nem háborúznak egymással (*dyadic DPT*). Az második modell kapcsán kimutatták, hogy a demokráciák közötti szövetségek erősek, a gazdasági kapcsolatok szerteágazóak, s egymás közötti konfliktusait nagyobb valószínűséggel oldják meg tárgyalásos úton és kompromisszumokkal a vitáikat, mint más államok (Hasenclaver-Wagner, 2004).

A koncepció kritikái

A demokratikus béke koncepciójával kapcsolatban a kételkedők kezdetben több kritikus pontot említenek, kételyeik megfogalmazásakor. Az egyik ilyen érv éppen azt támadja, hogy a demokratikus államok közöttük kialakuló konfliktus esetén a tolerancia és a közösen vallott értékek azok, amelyek megakadályozzák, illegitimmé teszik az erőszak alkalmazását. A kritikusok véleménye szerint, ha a demokráciák közötti konfliktus-szituációkra, háború közeli helyzetekre tekintünk, akkor megoldásukban inkább a stratégiai megfontolások, mintsem a közösen vallott értékek szava volt a döntő (Walt, 1999:123).

Christopher Layne már idézett művében a demokráciákban működő intézményi gátló tényezők kapcsán fogalmazott meg kritikai észrevételeket. Nézete szerint, az intézményi gátló tényezők nem magyarázzák teljes mértékben a demokratikus béke koncepciójának alapvetését. Ugyanis, ha a demokráciákban a közvélemény a fentiekben leírtaknak megfelelően működne, akkor ezek az államok minden más állammal való kapcsolataikban békések lennének. A demokratikus értékek tekintetében Layne kiemeli (Layne, 1994:12-13), hogy a közvéleménynek erősen pacifikusnak kell lennie – s ez esetben a közvélemény az, ahol le lehet mérni indirekt módon a más demokráciák felé megnyilvánuló kölcsönös tiszteletet. Az állampolgárok nem támogatják a kormányzat háborús elképzeléseit, hiszen tartanak a háború költségeitől és veszélyeitől, érzékenyek a háború árára, a veszteség lényegében őket éri mind anyagi téren, mind emberéletben – mondja az elmélet másik alapvetése, amely racionális számításra alapul. Azonban megeshet, hogy a kalkuláció azt eredményezi, hogy a háború előzetes költségei alacsonyabbak, mint az abból várható haszon – ekkor a közvélemény támogathatja a demokratikus kormányzatot a háború indításában.⁴ A költségek relatív voltát befolyásolhatja a hadsereg maga is: egyre elterjedtebb a professzionális véderő, melynek fenntartása költséghatékonyabb lehet. Ugyanígy befolyásoló tényező lehet a korunkra jellemző biztonság privatizációja – tehát olyan cégek létrejötte, amelyek akár katonai szolgáltatásokat is felkínálnak, melyekre áthárítható a hadviselés költsége és veszélyei (Müller, 2004).

A kilencvenes évek elején a szocialista blokk felbomlásával és a demokratizálódás folyamatát megélő államok láttán úgy tűnt, mégis a demokratikus béke híveinek van igazuk. Néhány évvel később azonban kiderült, hogy az átalakuló államok nem bizonyos, hogy egyik percről a másikra liberális demokráciává válnak, már csak azért sem, mert legtöbbjüknek nagyon

⁴ Erre példa lehet az, hogy a háború alternatívája sokkal költségesebb, vagy a fennálló helyzetből adódó veszélyeket értékeli fel (Müller, 2004).

kevés tapasztalatuk volt történelmük során a demokratikus berendezkedésről, vagy még egyáltalán nem éltek meg ilyen politikai rendszert. A kételkedők arról szóltak, hogy a demokratikus átmenet kockázatát nem vették figyelembe – ezek közé a kockázatok közé tartozott annak megnövekedett esélye, hogy háborúba bonyolódnak. Ennek oka pedig az, hogy az előző részben szereplő gátló tényezők még nem erősödtek meg kellőképpen (Thomson-Tucker, 1997:440). A demokratizálódási folyamatot vizsgálva, szakaszokra osztva, és az átmenet eredményét is figyelembe véve leírták, hogy a demokratikus átmenet kezdetén az adott ország különösen hajlamos arra, hogy háborúba keveredjen.⁵ Újabb fogalmak keltek életre, úgy, mint az illiberális demokrácia, vagy liberális autokrácia.

Fareed Zakaria 1997-ben írt cikkében (Kupchan, 2001) úgy fogalmaz, hogy a liberális demokráciák ismérvei közé tartoznak a polgári szabadságjogok tiszteletben tartása, a működő jogrendszer, valamint a kormányzati intézmények közötti hatalommegosztás. Doyle szerint, liberális demokráciának tekinthetők azok az államok, ahol piacgazdaság működik, szuverének, az állampolgárok törvénykezési jogaik vannak, és republikánus képviseleti kormányzatuk van (Spiro, 1994:57). Owen cikkében úgy definiálja a liberális demokráciákat, mint olyan államokat, amelyek liberális ideológiát hordoznak, ahol az állampolgároknak szavuk van a háborúval kapcsolatos döntések meghozatalakor, szólásszabadság áll fenn, versenyen alapuló rendszeres választások során választják meg azokat, akiknek joguk van háborút üzeni, és liberális intézmények állnak fenn. A liberálisok számára a szabadság fontos dolog, és a szabadság csak békében létezhet, így – írja Owen (Owen, 1994:89) – a demokráciák, amelyek az állampolgáraik érdekeit követik, békések, és megbízhatóak. Az illiberális demokrácia Zakaria megfogalmazása szerint egy olyan rendszer, ahol bár demokratikus választások során választottak kormányt a polgárok, a kormány nem tartja tiszteletben az állampolgárok jogait, valamint nem tiszteli a fennálló jogrendszert. Egy ilyen berendezkedés szélsőséges nacionalizmust, etnikai konfliktusokat és háborút hoz (Kupchan, 2001). Ezt megerősítik azok a kutatások is, amelyek statisztikai számítások alapján kimutatták, hogy a demokratizálódó országok esetében a háború veszélye nagyobb, mint azokban az országokban, ahol nincsen változás a politikai rendszerben (Brown-Lynn-Johns-Miller, 1996:308). Abban az esetben, ha a demokratikus átalakulás nem sikeres, autokráciává alakulhat vissza a rendszer. Owen már idézett cikkében (Owen, 1994:99) illiberálisnak tekinti azokat a demokráciákat, ahol az állampolgárok legfőbb célja nem az önfenntartás és a jólét, mint a liberális demokráciákban, hanem például a hősiesség, hőssé válás vagy a hódítás. A populista kormányzatok által irányított államok sem tekinthetők liberális demokráciának.

A demokráciák háborúra való hajlamát vizsgálva, az elmélet kritikusai rámutattak, hogy a demokratikus államok hajlamosak már folyó fegyveres konfliktusba bekapcsolódni. A lehetséges háború okaira tekintve, maga Doyle leírja, hogy liberális háborúkat csak népszerű, liberális célok elérése érdekében vívnak. Ez a kitétel, bár jócskán leszűkíti a háborús indokokat, mégsem zárja ki azokat teljesen. A megmaradó okok között említhető az önvédelem, de az emberi jogok kirívó megsértésének megakadályozása is, vagy olyan körülmények megteremtésének célja, amelyekben a liberális értékek gyökeret verhetnek (Rosato, 2003:588). Ehhez kapcsolódóan egyes kritikusok megjegyezték, hogy az elmélet adott esetben felhasználható arra, hogy demokratikus keresztes hadjárat indítását igazolják, illetve ellenségesen viselkedjenek nem demokratikus államokkal szemben – adott esetben

⁵ A demokratikus átmenet kezdeti szakaszában járó országok, amelyekre jellemző a nacionalizmus megerősödése, fegyveres konfliktusok kezdeményezőivé válhatnak. Ajánlásukban szerepel, hogy mielőtt egy autokratikus rezsime átalakulásra próbálnak rábírn, meg kell erősíteni a jogállamiságot, független bírói hatalom létrejöttét, sajtószabadságot, stb. (Mans-Snyder, 2002:330-332).

(„civilizáló”) háborút indítva ellenük (Gleditsch-Siljeholm-Håvard, 2007).⁶ A háborúra való hajlandóság, illetve a nem demokratikus berendezkedésű államokkal szembeni magatartás kapcsán elkülöníthető militáns és békés demokrácia. A militáns demokráciára jellemző a nagyfokú fenyegetettség érzés, többet költ fegyverkezésre, nagyobb hajlandóságot mutat a nem demokratikus berendezkedésű államokban a beavatkozásra, polarizált a velük való kapcsolat. A békés demokráciák ezzel szemben *modus vivendi*-t próbálnak találni a nem demokratikus berendezkedésű államokkal, hisznek abban, hogy egy nap azok az államok is demokráciává fejlődnek (Müller, 2004).

Összegzés

A demokratikus béke gondolata a hidegháborút követően a nemzetközi politika elméletének palettáján fontos helyet foglalt el, egy azóta is tartó, termékeny elméleti vitát elindítva. Központi gondolata, amely szerint, a demokráciák nem harcolnak egymással, annak ígérését hordozta, hogy a demokratizálódási folyamatokkal elérhető lesz a tartós béke állapota. A koncepció kiemelt helyét tükrözte az is, hogy az Amerika Egyesült Államok külpolitikájában egyre komolyabb szerepet töltött be, míg a clintoni külpolitika harmadik pillérének, a demokratizálódásnak a háttérét nem adta. Az elmélet továbbélését erősíti, hogy George W. Bush is a demokrácia terjesztése mellett tette le voksát.

Visszatekintve a kilencvenes évekre, a volt szocialista blokkban elindult változások igazolni látszottak a demokratikus béke elméletét. Ebben az időszakban az európai integráció és a NATO testesítették meg a demokratikus zónát, amelyhez a demokratizálódás útjára lépett országok csatlakozni kívántak. Azonban hamar kiderült, hogy sokat számít, milyen demokrácia alakult ki és hogyan az adott államban – ez pedig az elmélet pontosítása felé mutatott. Így jöhetett a köztudatba a liberális és az illiberális demokráciák elkülönítése, s az elmélet kiegészítése, miszerint a liberális demokráciák nem háborúznak egymással, az illiberális demokráciák esetében a háború kerülése nem ilyen egyértelmű. Az elmélet maga is tovább fejlődött, egyre inkább foglalkoztatja a teoretikusokat demokratikus és a nem demokratikus zóna államainak lehetséges konfliktusai, valamint a háború lehetséges okai.

Mára Európa legtöbb állama csatlakozott az áhított szervezetekhez, az EU-hoz és a NATO-hoz, kiterjesztve a demokratikus zónát. A kontinensen a demokratikus átmenet lassan befejeződik minden érintett országban – lehetőséget adva ezzel az EU-val való szorosabb együttműködésre. Az átmenetek tanulságai azt megerősítették, hogy az önként vállalt demokratizálódás sikerre vihető, és békésebb környezetet teremt.

Felhasznált irodalom:

- Blair, Tony (2004) *President and Prime Minister Blair Discussed Iraq in the Middle East*; 2004. november 12. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/11/20041112-5.html>
- Brown, Michael E., Lynn-Jones, Sean M., Miller, Steven E. (eds) (1996) *Debating the Democratic Peace*. The MIT Press, London
- Doyle, Michael M. (1995) *Liberalisation and the End of Cold War*. In Richard Ned Lebow, Thomas Risse-Kappen (eds) *International Theory and the End of Cold War*. Columbia University Press, New York

⁶. A civilizációs célú háború lehetőségére utal Gayson is, kiegészítve azzal, hogy egy ilyenfajta háborúban a demokráciák a harci fölényüket demonstrálva saját nemzeti identitásukat is megerősíthetik (Grayson, 2003).

- Doyle, Michael M. (1996) *Michael Doyle on the Democratic Peace Again*. In Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller (eds): *Debating the Democratic Peace*. The MIT Press, London
- Doyle, Michael M. (1996/b) *Liberalism and World Politics*. In Richard K. Betts (eds) *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*. Allyn and Bacon, Massachusetts
- Gleditsch, Nils Petter; Christiansen, Lene Siljeholm; Hegre, Håvard (2007) *Democratic Jihad? Military Intervention and Democracy*. http://www.prio.no/sprans/-139794680/file49713_democraticjihadapri12007.pdf
- Grayson, Kyle (2003) *Democratic Peace Theory as Practice: (Re)Reading the Significance of Liberal Representations of War and Peace*; YCISS Working Paper Number 22; <http://www.yorku.ca/yciss/publications/WP22-Grayson.pdf>
- Hasenclever, Andreas és Wagner, Wolfgang (2004) *From the Analysis of a Separate Democratic Peace to the Liberal Study of International Conflict*. In *International Politics*, 41. évf., 4. szám
- Kant, Immanuel (1943) *Az örök béke*. PEN Könyvkereskedés, Budapest
- Kupchan, Charles (2001) *Illiberal Illusions – Responses to „The Rise of Illiberal Democracy”*. <http://www.foreignaffairs.org/Search/document.asp?i=19980501FARESPONSE1396.XML> 2001. április 3.
- Layne, Christopher (1994) *Kant or Cant. The Myth of the Democratic Peace*. *International Security*, 19. évf., 2. szám
- Mans. eld, Edward D. és Snyder, Jack (2002) *Democratic Transitions, Institutional Strength, and War* In *International Organization* 56. évf., 2. szám
- Mishra, Pramod (2006) *The Paradigm of Democratic Peace: A Critique*. http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/0/7/1/p100719_index.html?type=info
- Müller, Harald (2004) *The Antimony of Democratic Peace*. In *International Politics*, 41. évf. 4. szám
- Negretto, Gabriel L. (1993) *Kant and the Illusion of Collective Security*. *Journal of International Affairs*, 46. évf., 2. szám
- Owen, John M. (1994) *How Liberalism Produces Democratic Peace*, *International Security*, ősz
- Owen, John M. (1996) *How Liberalism Produces Democratic Peace*. In Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller (eds) *Debating the Democratic Peace*. The MIT Press, London
- Rice, Condoleezza (2005) *The Promise of Democratic Peace. Why Promoting Freedom Is the Only Realistic Path to Security*. http://www.hacusa.org/NoticedInThePress/2005/Rice_WP_121105_democracy.doc
- Rosato, Sebastian (2003) *The Flawed Logic of Democratic Peace Theory*. In *The American Political Science Review*, 97. évf., 4. szám
- Russett, Bruce (1993) *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey
- Solana, Javier (2003) *Egy biztonságos Európa egy jobb világban (A secure Europe in a better world)*,

http://64.233.183.104/search?q=cache:TH27XwhpRioJ:ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/76255.pdf+a+secure+europe+in+a+better+world&hl=hu&ct=clnk&cd=3&gl=hu

Spiro, David E. (1994) *The Insignificance of the Liberal Peace*. International Security, vol. ősz

Thomson, William R. és Richard Tucker (1997) *A Tale of Two Democratic Peace Critiques*. In Journal of Conflict Resolution, 41. évf., 3. szám

Walt, Stephen M. (1999) *Never say never*. Foreign Affairs, január-február

Zacher, Mark W. és Matthew, Richard A. (1995) *Liberal International Theory: Common Threads, Divergent Strands*. In Charles W. Kegley, JR (esd) *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge*. St Martin's Press, New York